

РЕЦЕНЗІЇ

Дарина Марціновська

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО “БРАТОЛЮБІЯ” В ЦЕРКОВНО-ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

(рецензія на монографію Миколи Шкрібляка “Церковний Переяслав” на тлі унійних колізій і політико-ідеологічних стратегій ранньомодерної України-Руси)”*

Монографія М.В. Шкрібляка присвячена філософсько-релігійнознавчому та історіософському новаторському осмисленню проблем українсько-російських взаємин через аналіз трьох надважливіших історичних подій, які відбулися в житті ранньомодерної Русі-України – Берестейської унії 1596 р., політичного Переяслава 1654 р. та “церковного Переяслава” 1686 р. Актуальність аналізу очевидна, особливо в контексті сучасних політичних і міжцерковних подій, ретроспективний погляд на які дозволяє об’єктивно осмислити їх через призму минулих історичних українсько-російських державно-церковних колізій. Досліджувані автором три історичні події виняткові вже тим, що кожна у свій спосіб наклала рельєфний відбиток на подальший розвиток українського народу, поляризуючи його попервах конфесійно, а згодом політико-ідеологічно та культурно-ціннісно.

Поява рецензованого дослідження є, з одного боку, адекватним виявом динаміки й глибини опанування здобутків світової релігійнознавчої думки, що допомагає усвідомити стан вітчизняної наукової традиції, котра донедавна перебувала під могутнім пресингом марксистського монізму та московсько-російського великодержавного ідеологічного диктату, а з другого – прагненням автора теоретично обґрунтувати закономірність історичних змагань українського народу втілити в життя ідею незалежності та зберегти державний суверенітет і соборність України в умовах тривалих російських неоімперських викликів, адже сучасні складні державотворчі процеси в Україні багато в чому схожі з тими, які відбувалися в епоху ранньомодерного націє- та державотворчого поступу українського народу. Виходячи з того, що саме в період раннього модерну було закладено низку відмінностей і, зокрема розділення Русі-України по Дніпру, а також несприйняття полярно зорієнтованих ідеологій як у релігійній, так і в політичній сферах, ця доба є особливо важлива, а надто ж з погляду засвоєння уроків минулого, без яких визначити згубність перманентного впливу Москви, як чужоземного релігійно-політичного центру, на сьогоднішні суспільно-політичні трансформації в Україні є доконче необхідним. Отже, в монографії цілком виправдано автор фокусує головну увагу на проблемі критичного відображення московсько-російського церковно-політичного колоніалізму на українських землях, що бере свій початок саме від політичного Переяслава 1654 р., закономірним наслідком якого стало поглинення Української церкви Московською.

Важливим здобутком автора є те, що він, спираючись на найновіші теоретико-методологічні розробки та надбання українських і зарубіжних філософських і релігійнознавчо-теологічних шкіл, проаналізував проблематику впливу церковно-юрисдикційних трансформацій Київської митрополії на стратегію політико-ідеологічного самовизначення ранньомодерної України-Руси в контексті сучасних російських неоімперських викликів, що становлять загрозу українській державності.

* Шкрібляк М. В. “Церковний Переяслав” на тлі унійних колізій і політико-ідеологічних стратегій ранньомодерної України-Руси : монографія / М. В. Шкрібляк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – 400 с.

На основі міфологізації та міждисциплінарного аналізу автору вдалося з'ясувати основні чинники піднесення унійної доктрини в середовищі православних та проаналізувати генезу Берестейської унії 1596 р. як каталізатора юрисдикційних трансформацій Київської митрополії та дестабілізуючого чинника церковно-релігійного життя ранньомодерної України-Руси, яка стала головною передумовою збереження української національно-релігійної ідентичності в умовах московської церковно-релігійної експансії і тотального нищення автентичних духовно-культурних надбань українського народу. Заслугують на увагу узагальнюючі висновки автора про роль міфологізації структур – церковних братств – у боротьбі за національно-релігійну самобутність православних посполитих у XVI–XVII ст.

Дослідження М. Шкрібляка заклало теоретичні підвалини для міфологізації окремих історичних постатей, які відіграли неоднозначну роль у політичному та церковно-релігійному житті ранньомодерної України-Руси, зокрема: гетьманів Б. Хмельницького, І. Брюховецького та І. Самойловича, церковних ієрархів – архієпископа Чернігівського Лазаря Барановича та архієпископа Луцького, а згодом і митрополита Київського Гедеона Святополка-Четвертинського. При цьому автором окреслено концептуальні можливості для повернення українському соціуму славних і гідних пошанування величних імен українських гетьманів-державників І. Виговського і П. Дорошенка та польського короля – вихідця з етнічних теренів України-Руси – Яна III Собеського, а заодно й ревного прихильника їхнього політичного курсу – митрополита Київського Йосипа Нелюбовича-Тукальського, що є надважливо та актуально для сучасних державотворчих процесів в Україні, ускладнених військовою агресією з боку путінської Росії.

Автор зумів методологічно поглибити й теоретично обґрунтувати узагальнюючі положення про українську церковність як таку, що розвивалась упродовж тривалого часу під впливом візантійської православної традиції, залишаючись при цьому в межах культурного ареалу європейського цивілізаційного простору, а тому вона не була відірваною від західноєвропейської церковності, а отже, і католицької, як, скажімо, московська. Це справило визначальний вплив не лише на формування власних оригінальних джерел духовності та етноментальних особливостей українського народу, а й стало предметом гордості й прикладом наслідування для багатьох східноєвропейських народів на протигагу тому етнічному конгломерату, який у Росії сьогодні іменується “русским миром”.

Ключові засади дослідження, які культивує автор, засвідчують яскраво виражену християно- та україноцентричність, а тому в монографії важливе місце відведено уточненню смислу й соціальної значущості еклезіологічного, політико-ідеологічного та виховного осмислення суті, а також провідних тенденцій українсько-московського зближення в поберестейський період, що завершився “церковним Переяславом” – поглиненням Київської митрополії Московською патріархією та анексією канонічної території Київської митрополії, а також, як наслідок, призвів до сучасних українсько-російських непорозумінь, відвертої агресії і неоімперських зазіхань Москви.

Отже, монографія має важливу як теоретичну цінність, так і практичне значення. Перше полягає в тому, що автором порушено й розв’язано низку філософсько-релігієзнавчих, історичних, культурологічних, еклезіологічних (канонічних) і політико-правових питань, котрі дають змогу витлумачити, конкретизувати та систематизувати комплексну проблему унійного фактора як каталізатора юрисдикційних трансформацій, загострення ієрархічної кризи й конфесіалізації церковно-релігійного життя України-Руси, наслідком якого, за іронією долі, став “церковний Переяслав” 1686 р. Отриманий автором результат є не лише суттєвим доповненням наукових здобутків вітчизняного релігієзнавства, він сприяє розширенню теоретико-методологічного ресурсу історіософського осмислення феномену Києво-Руського християнства в його взаємозв’язках і

взаємовпливах на інституційні процеси духовно-культурного розвитку українського суспільства та всього цивілізаційного поступу. По-друге, результати дослідження мають і навчально-просвітницьку значущість – можуть бути використані для розробки чи оновлення таких курсів і спецкурсів, як: “Історія Церкви та релігієзнавчої думки в Україні”, “Унійне богослов’я та екуменізм”, “Автокефальні та помісні церкви Вселенського Православ’я”, “Україна та Європа: цивілізаційний контекст”, “Українська Церква між Сходом і Заходом” та ін. Значну частину матеріалу можна залучити до теоретичних курсів з політології, релігії, історії державно-церковних відносин, філософії релігії, культурології тощо.